

„A főretort” helyőrség

2020. november 14. IV. évfolyam 46. szám

2 Lakatos-Fleisz Katalin
tárcája4 Lajtos Nóra
novellája6-7 Shakespeare
soraiban egy orvos
tárja fel titkát

az indiánok

nem hagynak

cserben minket

János Andrea festménye - Az Sz. G. 60 - Album amicorum című kötet borítóképe
(Erdélyi Híradó Kiadó & Irodalmi Jelen Könyvek, Kolozsvár-Arad, 2013)

főhajtás

Albatrosz, strucc, hattyú...

Farkas Wellmann Endre

Magunkra hagyott Szócs Géza. Mától másképp virrad fel a nap és semmi nem lesz olyan, mint eddig. Sorolhatnánk, ahogy egy nekrológban szokás, a címeit, díjait, rangját, státuszát – de akik ismerték, túl azon, hogy tisztában vannak mindezzel, tudják azt is, hogy sokkal nagyobb tragédia történt. Olyan ember ment el közülünk, akire mindannyian számíthatunk, akinek a személyes sorsok és a nemzet sorsa egyaránt kiemelten fontos volt, és napiparancs e sorsok ügyének egyengetése.

E nekrológ is – túl az evidenciákon – csak arról tud szólni, hogy mennyire nincsenek szavak, és biztos vagyok abban, hogy Géza így akarta itt hagyni ezt a világot, hogy ezt a vákuumot érezzük utána: tudjuk, hogy pótolhatatlan. Fatalista volt, mindig szembe ment a sorssal, mindig felvette a kesztyűt, és az élet legabszurdabb helyzetét

is a legnagyobb nyugalommal tudta kezelni. Imádtá a veszélyt, lételeme volt, hogy olyan helyzetekben találja meg mindig a briliáns megoldást, amelyek megoldásától mások régen elfordultak, s a világnak pedig az a része, ami nem rejtély volt a számára, azt minden esetben kihívásnak tekintette, lett légyen szó irodalomról, politikáról, sorskérdésekről vagy épp a jövő fürkészéséről, amikor épp jóslatokba bocsátkozott.

Tisztán látta a világot, minden ismerhető vagy felismerhető összefüggésével együtt, bosszantották az élet apró hülyeségei, portások, határörök packázásai, de a fontos kérdésekben mindig magabiztos nyugalommal gondolkodott, bölcs tanácsait érdemes volt megszívlelni. Finom érzeke volt az abszurdhoz, nyilván, nemcsak az irodalomban, de a hétköznapiakban is, otthonosan mozgott az ésszel fel nem fogható dolgok világában –

ahogyan egy költőnek illik. Ahogyan egy mágusnak vagy sámának. Talán épp ezért jó kifejezés a költő: ő az, aki világot tud teremteni, vagy újratemteni, ha kell.

Fantasztikus munkabírása is a fentieknek rendelődött alá: önpusztító munkatempóját nehéz volt követni, bár közvetlen munkatársai is nagyon sokan voltunk, mégis olykor kevesen ahhoz, hogy az igényeinek megfelelően minden percre pontosan úgy történjen, ahogy szeretné.

Többször tanúja voltam annak is, hogy haszonlesők veszik körül, akik a markukat tartva „jó barátként” lebzselnek körülötte, majd tele szájjal fordulnak ellene a háta mögött. Igen, ezt is ki kell mondanunk. De azt is, hogy ezeken az embereken is mindig segített. Ahogyan másokon is: nem tudok olyat, hogy bárkit elutasított volna, aki a segítségét kérte.

Az is evidencia, hogy megosztó személyiség volt, de hát az ellenkezője lenne szomorú. Költőként viszont nincs ember, aki ne ismerné el az érdemeit. Kockázatos dolog költőket, életműveket összehasonlítani, kánont írni is hálátlan feladat, vagy megkeresni bárki helyét bármely irodalomban, az ő helyét valahogy mégis mindannyian érezzük, tudjuk. Nem mondhatjuk róla, hogy olyan volt, mint X., és azt sem, hogy nagysága Y. nagyságával mérhető. Ő Szócs Géza volt, pontum.

Költészetének világából most három toposz jut eszembe, három madár. Az albatrosz, a strucc és a hattyú. Az albatrosz a végtelen szárnyalás jelképes madara, a strucc (a *Limpopo* című kötetének főszereplője) a röpképtelen madár megtestesítője, amely egyéni és sorsszimbólumként vált az életmű egyik sarokpontjává, és a hattyú – a hattyú a kolozsvári sétaterről. A

hattyú, aki arra figyelmeztet, hogy a legnemesebb dolgok is halandók, és legvégül csupán egyetlen dolog él túl bennünket, a költészet, a szépség örök parancsa. De még a megjelenése előtt áruljuk el, az utolsó, a hattyús könyv a hűség könyve is: azt hiszem, soha nem szerette ennyire senki Kolozsvárt, és ez a hattyúdál – amint az egész könyv ekként is értelmezhető – azt a fájdalmat és szomorúságot mondja el vagy mutatja meg, hogy az ember az életének legszebb dolgait is elveszítheti. Ahogyan ő Kolozsvárt. Ahogyan Kolozsvár őt.

A rendszerváltás előtt Szócs Gézát az erdélyi magyarság szabadságtörekvéseivel, az egyetemes antikommunista ellenállással azonosítottuk, a rendszerváltás után pedig a szabadságtörekvések kibontakozásával. Most úgy tűnik, más idők jönnek... Amit tehetett értünk, bevégezte, ezért ment tovább.

vezérvess

René Char
Szócs Géza fordítása

A partizán első megjelenése

A költő hosszú időre visszatért apja sivatagába. Ti mind, akik szeretitek: ne szölongassátok. Ha úgy tünnék nektek, hogy a fecske szárnya nem tükröződik már többé a földön, ezt a boldogságot felejtsetek el. Az, aki a szenvedést méregette, nem mutatja már elő magát a tekintetek vörösés ájultságából. Ó, a szép és az igaz arra ösztönöz, hogy számtalanul legyetek JELEN a felszabadulás sortüzeinél!

szerkesztőségi terepasztal

TAJTÉKOS KEDDEK

„Majd minden rendbe jön, és én újra fiatal leszek.” (Boris Vian)

Nem lehettem több tizenhét évesnél, mikor azt a könyvet olvastam. Valahonnan mentem vonattal hazafelé, tűzött a nap, az emberekről szakadt a víz. Lamentáltam, hogy leszálljak-e cigizni Miskolcon, mert nehéz volt a bőröndöm, végül úgy döntöttem, hogy olvasok. Jó lett volna hazáig befejezni, a filmet láttam már, a regény pedig egész más oldalait villantotta meg a remek történetnek. A borítón egy macska figyelt – és még figyel is valahol, de a porvédőket rendszerint leszedem, otthon porosodnak egymáson, becsúsztatom őket a könyvek mögé –, ráadásul ennek szép, kötött borítója volt, olyan kis tengerzöld, jóleső, meleg fogással. Össze is izzadtam a vonaton, akkoriban pedig nem ta-

karították ennyire őket, úgyhogy otthon nedves ronggyal sikáltam le a fekete ujjlenyomatokat.

Néha nem jó ötlet zanzásítani a regények tartalmát, de egész szórakoztató játék tud lenni. Elég annyi róla, hogy a tényleges megsemmisülés előtti társadalmi összeomlás története ez, a naivitás bukásáé, no meg az áthangolt zongoráé. Azt hiszem, a zongorát nem tudom kihagyni ebből az írásból.

„Mint később visszahallotta, azért, mert őt, Esztert, már csak a zene érdekli, kizárólag a zene, s továbbiakban nem hajlandó más-foglalkozni, csupán a zenével, holott ha valaki, hát ő, Eszterné a megmondhatója, miféle fülhasogatóan hamis klimpírozást csap a szándékosan elhangolt zongorán, persze csak akkor, amikor az örökös henyéléstől legyengült test

egyáltalán képes kikászálódni a puha párnácskák és plédek botrányos halma alól” – írja Krasznahorkai. A fülhasogatóan hamis klimpírozás az elhangolt zongorán pedig szükségszerű, hiszen „a tiszta hangolás valójában csak egy ábránd, hogy tiszta hangzatok tulajdonképpen nincsenek is, ha pedig mégis volnának, akkor is mi nek, hisz olyan jól elboldogulunk mi nélkülik”.

Érdemes persze elolvasni az egész művet, a két részlet kiemelése még csak a zongorahangolás regénybeli dolgait sem tesz tisztába – én pedig csak reménykedni tudok, hogy legalább valamennyire képet fest arról, amit mondani akarok. A fülsértő kalimpálás megítélése amúgy emberfüggő. Hogy a tiszta hangolásra – a szférák zenéjére – vagy valami sokkal emberibbre,

tökéletlenebbre vágykozunk, alkat és ízlés dolga. Meg a koré, hogy a megkomolyodással – Anthony Burgess szavaival élve – az öregkor áll bosszút az ifjúkoron. És véletlenszerű, hogy ki melyiket szereti fiatalon és melyiket idősen. Nem mintha számítana, úgyis a visszajára fordul minden. De a zongora áthangolásával – mert egyszer úgyis bekövetkezik – benne van a megpróbáltuk érzése, aminél többre aligha vágyhat az ember. Mert aztán úgyis vissza kell hangolni, el kell adni. Ilyen idők járnak. Paradox módon most ugyanonnan ugyanoda jutottunk, és ha primer voltában nézzük meg, így is van. De a megpróbáltuk álelégedettsége mellé azért betársul a csalódás és a hiábavalóság is.

„Meglépve tapasztalta, hogy ebben az értelemben visszahan-

golni sokkal könnyebb, mint amikor évekkal ezelőtt az arisztokrácia hangolta be a zongorát, de még így is beletelt vagy három órába, amíg minden egyes hang a helyére került. Annyira elmélyedt ekközben, hogy csak félfüllel figyelt oda, midőn a folyosót egyszerűben – amúgy igen nagy – lárma verte fel, valamit húztak a kövezeten, csapkodták az ajtókat, s mintha Eszternét is hallotta volna, ahogy azt kiáltja: „Ezt ide! Azt meg tegyék le ott a végén, majd később aztán elpakolom!” Őt azonban mindez már nem érdekelte, tőle csapkodhattak és kiabálhattak, »ameddig jólesik«, egy gyors skálával még egyszer leellenőrizte a vigasztalóan tiszta hangszert, majd kihajtotta a kottát a megfelelő oldalon, s leütötte az Esz-dúr prelúdium első akkordjait.”

Leczo Bence

tárca

CSERE

Mostanában mindig arra gondolok, hogy elcseréltek. Rögtön születésem után a kórházban. Volt már ilyen, hallottam róla. Nem lehet más magyarázat. Mert hiába fürkészem anyámat, semmi hasonlóságot sem fedezek fel közte és köztem. Nézem a lánykori képeit. A neonzöld szem, a pengeként elhúzódó száj, a hosszú, jelentékeny orr, az erőteljes állkapocs, az arc előreugró vagy homályban maradt részei, semmi sem előlegezi majdani önmagamamat. Az esküvői fotóját, amin olyan érthetetlenül, indokolatlanul boldog. Szép volt, igen, semmi kétség. Apáról kérdezem. De apát elintézi néhány mondattal. Hogy gyenge volt, nem tudott helyállni ott, akkor, amikor kellett volna. De ez így túl egyszerű. Nem is csak egyszerű, hanem üresen szimpla. Mi lesz, ha majd találkozunk egyszer a túlvilágon? Mert találkozhatnak még, nem lehet tudni. Mit mondanak majd egymásnak? Jobb lenne, ha anyám titkon az apám fényképeit nézegetve sírdogálna vagy legalább az emlékezés ellágyult hangján beszélne róla. Jobb lenne nekem.

Két dologra vigyáztam eddig, hogy elkerüljem, arra, hogy eltörjek valamit és hogy beteg legyek. Tegnap is elképzelttem pedig, amikor jöttem ki a konyhából a tele kuktafázékkal, és ott az a magas küszöb, hogy megbotlom, és a fémkukta hatalmas csattanással a kőre zuhan, elviselhetetlen az a csattanás, mindenütt cafatos húsdarabok, szétfőtt zöldség, a zsíros lé befolyik mindenhova, oda a vasárnapi ebéd. A drága húseves. Amikor befőztem a levest és kivettem az asztalra, arra gondoltam, milyen jó, hogy ezt elkerültem. Pedig milyen könnyen megtörténhetett volna. Nagy megkönnyebbülés. Plusz nyereség. Hogy most nyugodtan kanalazzuk a finom levest, anyám csak az időjárásról beszél, hogy úgyis mindjárt elromlik, és nem arról, hogy milyen hülye vagyok, hogy nem ott az eszem, amit csinállok. És nem is arról, hogy ő, akármilyen elfoglalt, mert mindent neki kell csinálni, soha nem tör el semmit. És ezzel a különösen nehéz életét még feleslegesen terhelem. Ezt már ő nem mondja így, de én tudom jól.

Ha valami rosszat teszek, a legszörnyűbb, hogy nem tudok megszólalni. A máskor áradó szópatakok elakad, gombóccá gyűlik a torkomban, lenyelni sem tudom,

ott csomósodik, ha mégis beszélnem kéne, a hangom vékonyan, sípolóan préselődne ki a gombócok közül, nem is próbálkozom. Mert mondhatnám, hogy nem is vagyok hülye, de ezt felesleges mondanom, mert már eleve meg van állapítva. Mondjuk, ha csak feltételeznék, hogy hülye vagyok, avagy sem, pró vagy kontra, akkor még beszálhatnék, érveket hozhatnék fel, hogy miért nem vagyok hülye. Akkor még meggyőzhetném. De az ilyet soha nem szokták feltételezni, mindig csak megállapítják.

Anyám mindig nagyon biztos abban, amit mond. Sőt már azt is tudja előre, hogy mi fog történni, és így azt a rosszat is, amit el kell kerülnöm. Az egyetlen baj az lehet, ha nem hallgatom rá. A betegségeket is többé-kevésbé elkerülhetem, ha rá hallgatom. Mondjuk erre büszke is vagyok, hogy a kötelező gyerekbetegségeket leszámítva nem is voltam igazán beteg. Azt már nem tudom, hogy azért, mert hallgattam rá, vagy csak úgy. Néhány félönkívületben, verejtékben fetregő állapotomra emlékszem. Kellemes emlékek. Amikor elhatalmasodott rajtam a láz, látszott rajtam, hogy nincs mese, beteg vagyok, anyám már nem ismételtette folyton, hogy ő megmondta előre, tudta, hogy ez lesz, és ezzel is csak neki csinálom a bajt, hanem ilyenkor az ágyam fölé hajol és mély részvétellel a hangján megkérdezi, hogy vagyok. Tudom, hogy ilyenkor tényleg aggódik értem. Hogy egy velem. Az én fájdalom nekem is fáj. Csakhogy nekem ilyenkor nem fáj semmi, nekem ilyenkor a legjobb. Szeretnék még sokáig-sokáig ilyen lázas, szinte önkívületi állapotban feküdni. Hogy örökké tartson az a lázas tavasz. De nem tart sokáig, mert miután felépültem, a betegségem elrettentő példa a jövőre nézve.

– Remélem, tanultál belőle. Ha felöltöztél volna rendesen, ez nem történik meg – dohogja.

A legrosszabb az egészben az, hogy nem tudom, melyik az igazi anyám. Mert annyira különbözőek, hogy igazából nem is lehetnek egy testben. Legjobban azt szeretném, hogy mindig úgy nézzen rám és úgy kérdezze meg, hogy vagyok. Hogy sírjon néha, de nem a keserűségtől vagy a dühtől, hanem egy film közben. Nem lehet, mert erősnek kell lenni. Mindig. Hogy ő semmilyen helyzetben nem hagyta magát. Pedig nem olyan élete volt, mint másnak.

Lakatos-Fleisz Katalin

Illusztráció Carbonaro Gyerekkor. A Harizona. Csodaszarvas című írásához (In Carbonaro: Ha polip szuszog Kolozsvárott I., Méry Ratio, Somorja, 2013)

Más az ő helyében rég összeroppant volna. De ő mindig minden bajt túlélt. Egyszer láttam egy filmet a tévében, Alaszkában vagy az Északi-sark közelében játszódott, anya és lánya egy kis faházban, és csak egy takarójuk van. Elképelem, Alaszkában vagyunk vagy az Északi-sark közelében, és abban a kis faházban nekünk kell átvészelnünk az éjszakát, és csak egy takarónk van. Mit csinálna vajon, nekem adná azt az egy takarót, a testével védene, értem aggodna vagy magáért? De valójában egyik gondolatot sem vagyok képes elviselni. Ne add ide a takarót magadtól, ne vedd el tőlem! Miközben zibbadok a hidegtől, belém szúr a fagy, és ő is ugyanazt érzi, mint én. Sír. Ő sír. Nem, nem akarom ezt a képet látni, helyette inkább arra gondolok, én fogom megvédeni őt, én fogom magam feláldozni érte, én adom neki oda azt az egy takarót, és boldogan halok meg ott,

abban a kis faházban, hogy őt megmentsem. Ebben megnyugszom. És az életemet is el fogom rendezni valahogy. Érte. Mert szerintem az életem teljesen rendben van. A fejem felett ott az ég a vonuló felhőkkel, köröttem a mindig ismerős táj, amit hosszan elnézegethetek. De szerinte ez nincs jól, ennyi nem elég, akkor hát elrendezem. És nem baj, anya, a kis faházunkban majd az időjárásról beszélgetünk, arról, hogy a végén mindig hideg lesz. És jó lesz így.

Semmi kétség, cseregyerek vagyok. Mostanában mindig ez jár a fejemben. Meg az is, hogy szívesen találkoznék, nem is annyira a vér szerinti szüleimmel, hanem azzal a másik gyerekkel, akit helyettem neveltek fel. Hogy neki milyen volt. Valamiért azt hiszem, jobb, könnyebb élet jutott neki. Csak anyámat sajnálom mégis. Hogy egy idegen gyereket kapott, és még csak nem is tudott róla. Engem. Szegény anyám.

RÉSZLET A MÁSODIK KECSKEMÉTI KONFERENCIÁN ELHANGZOTT ELŐADÁSBÓL

Szócs Géza

Fotó: Bahget Iskander/Wikipédia

Cziffra Senlisban megvalósult álmában sokszoros metaforát látok. Kezdve a romokat újjáépítő, a romoknak új értelmet kölcsönző szándéktól, át a tíz ujjal is templomot és országot építeni képes akarat csodáján egészen odáig, hogy az európai kultúrát nemcsak Budapesten lehetséges gyarapítanunk, hanem még Párizs környékén is (mellesleg nem is túl messze Trianontól). A magyar földönfutó, „Attila unokája”, vagy ha úgy tetszik, Batu kán pesti rokona éppen ezt tette, talpra állítva a lezüllesztett szakrális és történelmi kegyhelyet. Azt nem tudjuk, megtörtént-e, amit Malraux így fogalmazott: ha Cziffrának sikerülne ezt

a szépséget újra feltárni, Franciaország gyertyát fog gyújtani a tiszteletére. A miniszter szavát adta erre, és talán nekünk sem kellene sajnálnunk egy gyertyát Cziffra emlékére. Három nappal ezelőtt, november 5-én töltötte volna be 88. életévét.

Senlis környékét leírva Cziffra – a francia olvasónak! – egy Radnóti Miklós-verssel zárja emlékiratait. A vers címe: Emlékeimben..., és azt idézi fel, amit a Senlis felé vezető úton látott a költő egy esős alkonyatban, amikor egy pillanatra elfogta őt a boldogság: Az Ermenonville felőli nyíres mint fehér szoknyás kislány fut be a tájképbe s az út fordulójában egy katoná áll. A költő szemé rögzíti azt, ami szokatlan azon a katonán: foga közt rózsaszál.

Cziffra azzal a gondolattal fejezi be emlékeit, hogy életében vissza-visszatérő fenyegetés volt a szellemi halál, amely abban az órában, amikor minden veszni látszik, művészi feltámadásba változik át. És azt is mondja, az újjáépítés boldogságának élményével kibővítve Radnóti metaforáját, hogy mindenkinek, aki Senlist meglátogatja, rózsaszál legyen a fogai közt.

Jegyezzük meg ezt a képet, mint a szellemi halál helyett a művészi feltámadást választó élni akarás szimbólumát.

Végezetül engedjék meg, hogy saját szerény személyemről is szóljak, ezt most először teszem, és csakis azért, mert egyre erőteljesebb nyomás nehezedik rám, követelve, hogy határozzam meg magam. Ki ez az ember, mi van a fejében, „mi motiválja”.

Meghatározni nem fogom magam, de azok számára, akik foglalkoznak ilyesmivel, a következő támpontokkal szolgálok:

- támogatom a magyart a magyartalannal szemben és az embert az embertelennel szemben

- a bölcső pártján állok a koporsóéval szemben
- a megszólaló harangok pártján az elnémult harangokéval szemben
- Nándorfehérvár pártján Moháccsal szemben
- a walesi bárdok pártján Edvárd király ellen
- Csingacsuk és a musztángok pártján a sápadtarcúak ellen
- az aradi tizenhármak pártján Haynau ellen
- Radnóti Miklós, Szerb Antal és Karácsony Benő igazában hiszek a lélekmérgezéssel, az agyomosással, a kirekesztéssel és a nemzeti önpusztítással szemben
- hiszem, hogy érdemes életünket is adni azért, hogy országunkban bárki szabadon elmondhassa véleményét, még ha e vélemény nyel nem érthető is egyet
- úgy gondolom, hogy szeretnünk kell ellenségeinket is, mint felebarátainkat és felebarátainkat mint önmagunkat
- elítélek mindenfajta okkupációt, legyen az román, német vagy szovjet, és ezért a szovjet tankok pártján állok a német tankokkal szemben és a Corvin köziek pártján a szovjet tankok ellen
- osztom azt a meggyőződést, hogy a rosszat nem győzheti le a kisebbik rossz, csak a jó – de védem a rosszat a még rosszabb ellen
- hiszek minden magyar ember kultúrához való jogában, mint ahogy minden ember kultúrához való jogában is:
- de a mi felelősségünk, hogy a magyarokat sikeres kultúránemzetté segítsük felnőni, egy azonosságával tisztában levő, azt vállaló, önmagával kibékült, erős és magabizó közösséggé
- egy korszerű nemzeteszmé híve vagyok egy korszerűtlen nemzeteszmével és egy korszerűtlen nemzetköziséggel szemben

- segíteni szeretném a gyengét, az elesettet, a hátrányos helyzetűt, a kicsit – de nem szeretnék kicsi lenni és nem üzenem senkinek, hogy merjen kicsi lenni, hanem arra szeretnék biztatni mindenkit, hogy egy sikeres és megbecsült nemzet tagja akarjon lenni, és azt is gondolom, hogy az ország újjáépítésének a fejekben és a lelkekben kell elkezdődnie
- meggyőződés, hogy a kultúra segíthet az elmúlt ezer év okozta külső és belső sebeket beforrasztani és csak az segíthet ezeket beforrasztani
- a műalkotást támogatom a szuvenírral szemben, a népit a népiessel szemben és a málnát és az almát a málnaízűvel és almaízűvel szemben
- hiszem, hogy a magyarok megtalálják helyüket a most kialakuló világban, s hogy nem fogunk példázatbeli szabad tyúkká válni, amely nem bírta a szabadversenyt a szabad rókával szemben
- az élő élet pártján állok, a DDT-vel, a KGB-vel, az ÁVH-val és a mustárgázzal szemben
- hiszek abban, hogy a magyar nemzet történelmi küldetését teljesíti, és hogy ez a küldetés mélyen összefügg a lelket és a nemzetet nemesítő csodálatos képességünkkel, a kultúrával
- azt szeretném, hogy tudásközpont épüljön fel e keresztút-hazában, Kelet és Nyugat, Dél és Észak e sokat látott találkozási pontján
- hiszek abban, hogy nemzetünk a legműveltebb nemzetek egyikévé lesz Európában, ha Isten is megsegít, és miért ne tenné, hiszen egyetérthetünk azzal a vélekedéssel, hogy amíg a nemzet távolodott az Istentől, akkor is közeleddet hozzá, csak a hosszabbik utat választotta.

Ezeket gondolom, rózsaszállal a fogaim között.
(2009)

A VÍZ, AMELYNEK CSAK EGY PARTJA VAN

Dorin Tudoran

Amikor első alkalommal találkoztunk, úgy a nyolcvanas évek közepe felé, Géza eljött hozzám, kezében egy táskával, amelyből előhúzta a *Mesterséges légzés* című kötetem egyik példányát, ami Kolozsváron jelent meg 1978-ban. Arra kért, írjam alá neki. De nem egyszerűen autogramot adtam, hanem egy szívélyes ajánlást írtam, hiszen annak ellenére, hogy először találkoztunk, épp eleget tudtam róla.

Miután elolvasta és megköszönte a dedikációt, maga mellé tette a könyvet a kanapéra, majd a táskájából néhány ív papírt és egy jegyzetfüzetet vett elő. A zsebéből pedig egy öngyújtót. Azután megkérdezte, hogy van-e egy mosdótál vagy egy nagyobbacska edény a házban? Egy pillanatra zavarba jöttem, majd kihoztam neki a mosdótálat a fürdőszobából. Géza letette kettőnk közé a szőnyegre.

Elkezdett írni valamit a notesz első lapjára. Az üzenet végén arra kért, hogy én is írásban válaszoljak neki ugyanazon a noteszlapon. Válaszoltam. Miután teleírtuk az első lapot, Géza kitépte azt a noteszből, beletette a mosdótálba és meggyújtotta. Ez volt a beszélgetésünk rituáléja, míg a végére nem értünk.

Így „tárgyaltuk át” az első közös tervünket, egy örült tervet a terror ellen, amiben éltünk a Ceaușescu Securitatéjának mikrofonjai között Romániában. Miután megértettem, hogy mit szeretne, megkérdeztem, hogy miért épp engem választott társul ehhez a projekthez, és miből gondolta, hogy igent mondok és

guillotin alá hajtom a fejemet, vagy azt, hogy nem árurom el?

Géza felvette a könyvet a kanapéről, kinyitotta az ötödik oldalra és ezt írta egy noteszlapra: *Olvasd el a mottót, amit a könyved elejére írtál!* Elolvastam:

„– Miért ölsz meg?

– Miért, nem a víz túlsó partján laksz? Barátom, ha ezen a parton laknál, gyilkos lennék, és becstelen lenne, hogy így megöljelek; de mivel a másik oldalon laksz, így hős vagyok és a tettem igaz.” (Pascal)

Megértettem. Aztán együtt dolgoztunk ki az ENSZ-hez írott levél végső változatát, amelyet később Király Károly is aláírt, és ettől a pillanattól kezdve Géza megérzése megcáfolhatatlan volt: a víznek számunkra ezután csak egy partja létezett, függetlenül attól, hogy egy-egy víznek melyik partján voltunk éppen, milyen földrajzi távolságok vagy éppen véleménykülönbségek választottak el olykor.

Sorsszerűen ellenségek lettünk volna – ő magyar, én román, tökéletesen alkalmasak arra, hogy elégtételt nyújtsunk ennek a történelmi örületnek, ami nem tudom, hogy mikor, vagy valaha véget ér-e egyáltalán. Gondolkodás nélkül azt választottuk, hogy szembemegyünk az elrendeltetéssel, hogy elutasítjuk ezt a sorsot, hogy testvérien szeretjük egymást, és felmutatunk a történelemnek minderről egy másik elképzelést.

Sosem laktunk egy városban, de mindig tudtuk azt, hogy a másik egy karnyújtásnyira van, ha épp

kezet akarunk fogni. 1985 után még csak nem is ugyanabban az országban éltünk, de mindketten tudtuk, hogy amikor arra lesz majd szükség, a minket elválasztó sok ezer kilométer egy pillanat alatt eltűnik.

Géza személye senkit nem hagyott közömbösen. Két részre osztotta a világot – egyesek barátjuknak választották, mások pedig ellenségüknek. De mi csak barátok tudtunk lenni, és egy barátsággal együtt jár mindig a barát összes ellensége is, de mindenik barátja nem. Beláttuk ezt a tényt, és úgy hajóztunk ezeken a vizeken, hogy eljártunk, nem vesszük észre, időnként milyen magasak az ellenséges hullámok.

Géza rendkívül nagylelkű ember volt. Nemcsak a barátain segített, hanem nagyon sok emberen is, akik borsot törtek az orra alá. Egyszer megkérdeztem, hogy miért járt közben, hogy egy bizonyos valaki megszerezzen egy állást? Csendesen ezt válaszolta: „*Látod, Dorin, ebben az országban rengeteg idiótának jól megy sora, de ez az ember, aki rendkívüli képességekkel bír, munkanélküli.*”

Géza naponta legalább tíz nagy feladatot forgatott a fejében. Nem zavarta, ha mások nem hittek a terveiben. Így született meg egy olyan intézmény is, ami évek múlva a magyar kultúra nagy dicsőségévé fog válni, a Janus Pannonius költészeti nagydíj. Amikor felhívott és a támogatásomat kérte a projekt beindításához, egy percig sem gondolkodtam.

Nagyon sajnáltam viszont, hogy másik barátunkkal, Konrád Györgyvel megszakadt a barátsága. Legutóbb Nápolyban voltunk mindhárman együtt 2009-ben, ahol a berlini fal lebontása 30. évfordulójának ünnepén vettünk részt. Gyuri arra kért, hogy adjak Gézának egy tanácsot. Megtettem, bár tudtam, hogy ő régen máshogy döntött, hogy nincs visszaút.

Egyik beszédemben, amit a Magyar PEN Club egyik rendezvényén mondtam Budapesten, megjegyeztem, hogy hiányzik a teremből Konrád György. Néhány közös barátunk figyelmeztetett, hogy Géza meg fog sértődni... De nemhogy nem sértődött meg, hanem megköszönte. Amikor pedig Konrád meghalt, Géza nagy szomorúsággal közölte a hírt velem, és arra kért, hogy küldjem el neki a nápolyi közös képeinket.

A magyar kultúra kiváló nagykövete volt, páratlan kultúrdiplomata. Egyesek közönye, mások aljassága, az irracionális szabotázsok sora, a mindenféle pletykálkodások, az agresszív irigykedés, a koncentrált támadások sosem gyengítették, hanem erőt adtak neki. Elmúlásra ítélt dolgokat hozott vissza az életbe és vízre bocsátotta a kultúra nagy tűzerejű cirkálóját.

Nem minden halandónak van sorsa, egyeseknek csak élete van. Gézának sorsa volt. Mindenből ez derül ki, amit a halálhíre óta olvastam, ám a legmeghatóbb mégis Orbán Viktor miniszterelnök üzenete, aki Géza barátunkat saját szavaival jellemzi:

„Minden élet kő egy épületben. Minden élet hang egy tenger által mormolt dalban, sorsokból szőtt óriási szőnyeg, Isten-szötte óriási dallam.”

„Isten Veled, Géza!” – teszi hozzá Orbán. Úgy lenne igazságos, hogy így legyen!

Néhány évtizedes fényképeket hasonlítgatok össze újabbakkal. Sok minden változott. Csak a szemem maradtak ugyanolyanok: végtelen nyugalanság van bennük. Karikás szemek, tervek szöve, megoldásokat kutató szemek, amelyek jobba akarják tenni a világot. Van, amit lehet, és van, amit nem. De Géza azok közül való volt, aki úgy gondolta, hogy ha nem is tudja jobba tenni a világot, legalább ne rosszabb állapotában hagyja itt.

Életem nagy fájdalma marad, hogy miután a testvéretem elrabolta ez a könyörtelen járvány, még azt sem engedti meg, hogy utolsó földi útjára elkísérjem. De Zsuzsi és Zsuzsika (a költő felesége és kislánya – a szerk.) tudják, hogy mindig mellettük álltam, fogtam a kezüket, és ez mindig így lesz ezután is, amikor csak szükségük van rám.

A barátom, aki leírta, hogy „*A kés csupa vér, és a gyöngy csupa tinta*”, nincs többé. De kitörölhetetlen marad a tinta, amellyel ragyogó írásait írta, és a vére is, amelyet mértéken felül áldozott azért, hogy láthassa megvalósulni a terveit, amelyek a lelkében voltak, olykor mint egy-egy mélyen a keblébe döfött kés.

2020. november
(Fordította: Farkas Wellmann Endre)

novella

A 6-OS SZÁMÚ

Amikor a mentő beszállította a megyei kórház akutosztályára, már éjfél felé járt az idő. A vizsgáloban éles fény uralkodott, ami még a mentősök szemét is bántotta. Amikor átadták, az ügyeletes adjunktusnő kikérdezte a két mentőt, akik ugyanazt mondták el, amit még a mentőautóban írásban rögzítettek: 27 éves nőbeteg, a nyakán körben vágások, amiket a balesetnél összevarrtak, gézlapokkal beragasztottak, melyek itt-ott átvértek, mire a betegfelvétel megtörtént. Egy szál bugyira vetkőztették, majd ráadtak egy kórházpecséttel ellátott fehér hálóinget. Megmérték a súlyát, a vérnyomását. Bevezették a 6-os számú kórterembe, ahol a két ágy közül a fal mellettit választotta.

A 6-os számú kórterem van csak egyedül gombfogantyú az ajtón. Kijutni a szabad térbe, a folyosóra is lehetetlen. Egy hatalmas vakablak köti össze a vizsgálobat a kórteremmel. Ezen át lüktet a 6-os számú kórterem lakóinak kínosan kínzó élete. Nővérek váltják óránként egymást, éjjel-nappal monito-

rozzák a kórtermet. A három beteg hamar összeszokik, olykor falaznak is egymásnak, ahol tudnak, de például ha már két percnél hosszabb ideig tartózkodik valamelyikük a mosdóban, rányitja az ápolószemélyzet a vécéajtót, hogy vajon mit csinál. A legapróbb kihágásért is kulcsos bilincs jár egy órára, bár ez attól függ, mekkora szabályellenességet követett el az illető, így lehet akár két óra hossza is. A kikötözésben a legkellemetlenebb az orrvizsketés, ezt muszáj zsebkendővel megtenni a szobatársért, különben bele lehet örülni. A 6-os számú izoláló kórterem lakói ugyanis nem Mojszeják és Gromovok, egyelőre legalábbis, de odabent, ha időben ki nem menekíti őket a családjuk, bizony gyakran a téboly lovasaivá válhatnak.

Mint másik két szobatársa, önvészélyeztetett magatartása miatt került a 6-osba. Borotvával vágta meg öt helyen a nyakát, az öt seb bőségesen vérzett, a varrat mentén is. Egy féltékenységi jelenet áldozata volt, de túlélte. Rajongott az unikornisokért. Legalább féltucatnyi

plüss egyszarvú feküdt az ágyán. Csodaszépen rajzolt. Egy éjjel a vizsgáloból beszűrődő fényforrás különös optikai törését kihasználva rajzolta le szobatársait, akik figyelmeztették, hogy ne firkálgasson éjnek évadján, mert bár ők sem alszanak, de legalább mímelni „illik” a pihenést, különben jön a retorzió. Előbb szóbeli, majd tettelegesség is. Értett a szóbeli figyelmeztetésből, nem kért a nyikítai módszerből.

Másnap a reggeli fél 8-as vizit után a reggelit beszervírozták a 6-os számú kórterembe. Ilyen kiváltságosok csak a 6-os lakói voltak, a többi kórterem betegei csak a folyosón álló asztaloknál étkezhetek. Az ebédhez járó pogácsa is hamar elfogyott, már-már kísértetiesen gyorsan, akár abban a bizonyos Örkény-novellában. Ragaszkodott a pogácsás-zsírfoltos papírtányérokhoz. Először senki nem értette, mi célja velük, de később kiderült, hogy eltulajdonították tőle az összes papírlapot és íróeszközt. Egy aprócska ceruzát tudott csak a vécépapír-gurigába elrejtetni, és a po-

gácsás tányérokon kívánta kiélni a rajzálmait. Csodálatos unikornisokat rajzolt a paplan alatt a sötétben.

A két lakótársát is gyakran megfigyelte. Az egyikkel nagyon hamar összebarátkozott. Az állandóan olvasott volna, a vécébe is azért járt, de egyszer utána eredtek, és kicsapták rá az ajtót, majd nagy dula-kodás árán elkobozták tőle a könyvét, és az ágyába parancsolták. Mivel nem volt hajlandó elhagyni a mellékhelyiséget önként, jött a két betegápoló, akik a hónaljánál fogva úgy megemelték, hogy a lába sem érte a földet, és rádobták az ágyára. Két nap múlva kék foltok jelentek meg a hónalja környékén, de erről senkinek sem lehetett tudnia.

A harmadik szobatárs gyakrabban volt leszedálva, mint ők. Nappal sokat aludt, de minden éjjel, pontban fél 2-kor leszállt az ágyáról, mezítelenre vetkőzött, és alhasára szorított kézzel körbe-körbe forgott, úgy kellett elkapni. A harmadik ilyen esetet már kifigyelték a nővérek, így azok rohantak be, hogy leállítsák a félálomban táncoló lányt, aki egész nap azt mantráz-

ta, hogy terhes, és nézniük kellett a többieknek, hogyan gömbölyödik a hasa.

„Normális” esetben maximum két hetet lehet ilyen mesterséges állapotok között kibírni, utána jön a bekattanás. Persze idegrendszere válogatja, de jobbára tizennégy nap után kiengedik a 6-osból a beteget, és átterelik egy normál kórterembe, ami még mindig a zárt osztály ugyan, de emberibb játékszabályokkal. Az átlagos lányt még napokig bent tartották, a könyvbuzi csajért a szülei jöttek. Az unikornislány pedig újabb szobatársakra talált, majd kikerülve az életbe, harmincévesen raktárosként dolgozott, amíg meg nem halt...

*
Mojszejka egy őszi, esős napon elővette a két papírtányért, amelyeket emlékebe kapott tőle. Nézegette őket. Most vette csak észre, hogy az egyikbe a saját, a másikba az ő arcképét rajzolta az egyszarvúak képének helyébe.

Mojszejka aznap mindvégig a patás lábait nézte, majd belenyerített a sörényes éjszakába.

film

MÁGIKUS UTAZÁS

Michael Murphy új dokumentumfilmje, a New Orleans: A zene városa (Up From The Streets) a Mississippitől mentő nagyváros eltérő zenei stílusait ünnepli, miközben a franciák alapította település elmúlt háromszáz évét is élvezetesen dokumentálja.

Közismert, hogy a louisianai nagyváros a dzsessz szülőháza, de a húsz éve filmező Michael Murphy *New Orleans: A zene városa* című dokumentumfilmje erősen árnyalja ezt a képet. Végigjárja New Orleans komplett zenei fejlődését, és a hosszú utazáson Terence Blanchard hatszoros Grammy-díjas amerikai dzsessztrombitás személyében csodálatosan képzett segítőnk akad. Igaz, Spike Lee *Csuklyások – BlacKkKlansman* című filmjének Oscar-jelölt zeneszerzője fiatalon rövid időre elfordult a város lüktető zenei hagyományától, de mára New Orleans olyan zenei nagykövetének számát, mint amilyen a 2017-ben elhunyt zongorista, énekes, dalszerző, a világhíres Fats Domino volt.

Blanchard a Mississippinél állva arról beszél, hogy ez a folyó vitte el minden tájra az itteni, teljesen uni-

kális zenét, aztán az ébredő várost és a nagy folyót bemutató kameramozgással egy időben megszólaltatja a trombitáját. Narrátorunkkal a következő száz percben bejárjuk a franciák által a csitimacska indiánok földjén alapított város ikonikus részeit, kezdve az egykori Kongó térrel. A valaha Place des Nègresnek nevezett területen keresendők a New Orleans-i zene gyökerei: a 19. század első évtizedeiben az Afrikából behurcolt rabszolgák vasárnapként itt gyűltek össze, és órák hosszat zenélhettek és táncolhattak – egyedülálló módon az országban. Tremé ugyanakkor nemcsak ezért központi városnegyed, hanem azért is, mert itt áll a Szent Ágoston-templom, az államok legrégebbi afroamerikai imaháza. A spiritualitás és kreativitás kéz a kézben jár, hirdeti a film, és valóban, ezt látjuk a gospel nagygóúinak, kü-

Mészáros Márton

lönösen a csodálatos gospelkirálynő, Mahalia Jackson vagy a megszerkesztett zenei betéttel először hangszeres szólót előadó Louis Armstrong említésekor.

A dokumentumfilmben felvonultatott legtöbb néhai vagy nyilatkozó előadó szemében ott pulzál valami őserő és megkapó alázat. Robert Plant angol zenész, a Led Zeppelin egykori brit rockzenekar dalszerző-énekeise biztos abban, hogy az orleans-iak ösztönösen átveszik a ritmust, ami szinte a vérükben van, egy másik angol rock sztár, Keith Richards pedig lelkendezve mesél arról, hogy a Rolling Stonesnak mit adott az itteni hangzás. Értjük, miről beszél, elég csak megnézni az említett Kongó térről induló parádékat, ahol öttől kilencvenöt éves korig mindenki felvonul a rezesbandák vezetésével. Ők mind élvezik a forgatagot, hagyják, hogy magával ragadja őket a zene sodrása. Igazi örömmel azoknak, akik tudják, hogyan éljék és élvezzék az életet. Pedig a város zenei fejlődése nem

Forrás: Pannonia Entertainment

túl parádés, hiszen egyrészt az emberkereskedelemmel, másrészt számtalan etnikai keveredéssel fejlődött.

Itt, ebben a franciák és amerikaiak lakta folyóparti városban kezdte meg működését az Egyesült Államok első operatársulata, így eshetett meg az, hogy a fekete kisfiúk operaáriákat kezdtek fütyörészni az utcákon. A Preservation Hall Jazz Band nem véletlenül a *Santiago* című szerzeményüket adja elő a filmben, ugyanis a kubai város jelentette a tranzitot azoknak a rabszolgáknak, akik Haitiből New Orleansba kerültek egy-két száz évvel ezelőtt. Ebből már sejthető, hogy azt, amit New Orleans markáns zenei világának mondunk, nem csak amerikai, nem csak francia, nem csak afroamerikai hagyományok építették fel, kreol, indián és kubai hangzások is hozzátevétek.

Murphy minden szempontból rendkívüli alaposággal barangolt be Blancharddal a déli nagyváros zenei útjait. A *New Orleans: a zene városa* rövid, egymástól világosan elkülönülő fejezetekre bontva kalauzolja el a nézőt az egykori vigalmi negyedekbe, Martin Luther King washingtoni tüntetésére, ahol Mahalia Jackson a *How I Got Over* című megrázóan szép polgárjogi himnuszát adta elő a milliós tömegnek, vagy éppen Cosimo Matassa legendás stúdiójába, ahol az 1940-es évektől a legnagyobb R&B és korai rock 'n'

roll slágerek születtek. Matassa, a nagyszerű hangmérnök nélkül egészen másképpen alakult volna mind a könnyűzene, mind a polgárjog irányai, hiszen a J&M Recording Stúdió falai között rögzítette Fats Domino a *The Fat Man*, Little Richard pedig a *Tutti Frutti*. Két színes bőrű előadó, két „botrányos” dallal a faji szegregáció idején. Elvístól a Beatlesen vagy a The Who-n keresztül Bob Dylanig nem találni olyan előadót, akire ne hatottak volna. Természetesen ez a hatalmas értékű dokumentumfilm nemcsak róluk szól, hanem a groove-alapú szvinggel hallhatatlanná váló Louis Primáról, a rhythm and blues és a tradicionális dzsessz állócsillagáról, Professor Longhairról vagy az őt inspiráló Dr. Johnról, aki ugyancsak szédületes tehetség és stílusreemtő volt. Michael Murphy feszes filmtempója és Terence Blanchard mesteri zenei szerkesztése csodákra képes (a hang- és képanyag páratlan, éppen ezért csak 5.1-ben érdemes hallgatni), de azt ne higgye valaki, hogy szeretnie kell Lee Dorseyt, Ernie K-Doe-t vagy Ray Charlest ahhoz, hogy élvezni tudja ezt a filmet. Ugyan, a *New Orleans: A zene városa* éppen arról szól, hogy a dzsessz, a dixieland, a rock 'n' roll és a funky mágikus hazájában bárki megtalálhatja a saját zenei ízlését. Még az is, akit a hip-hop vagy a rap hevít, mert ezeknek a műfajoknak is megvan a New Orleans-i kötődése.

Forrás: Pannonia Entertainment

vers

Szócs Géza

Indián szavak a rádióban

William Least Heat Moon költőnek*

Az indiánok nem hagynak cserben minket.
Mások igen, de ők nem hagynak cserben minket.

Ha tudták volna, mi is lesz Segesvárnál
– de hát nem tudták, mi lesz Segesvárnál –
biztosan eljöttek volna ők is,
egyesek tudták volna, hogy jönnek ők is:
Bem apó, jönnek az indiánok, mondták volna,
egy reggel Bem apónak ezt mondták volna:

a Bering szoroson át
a Bering szoroson át
indián lovascsapat érkezik,
áttör egész Szibérián,
átvágja idáig magát
segítségünkre jó –

az őrnagy urak így beszéltek volna,
csákójukat a magasba dobálták volna.

Indián testvérem, nekünk már rezervátumunk
sincsen.
Gettó, bantusztán, rezervátum jól fogna sokszor,
egyik sincsen.
Összeverődik a törzs a cukrászdában,
sokáig ácsorgunk a cukrászdában.
Kisasszony, ne sajnálja azt az indiánert.
Így szólunk s magunkban azt gondoljuk
de magunkban igazán azt gondoljuk:

egy napon néhány indián
a Bering szoroson át
akármilyen szoroson át
segítségünkre jön majd
segítségünkre jó majd,
átvágja hozzánk magát.

Az indiánok nem hagynak cserben senkit.
Az indiánok nem hagynak cserben minket.

* Könnyebb megérteni az ajánlást, s magát a verset,
ha tudjuk, hogy a Budapesten tartott kulturális
forum 1985. november 15-i ülésén William Least
Heat Moon indián származású író, az amerikai
küldöttség tagja, részletes felszólalásban ismertette
Szócs Géza helyzetét. Elmondta, hogy értesült róla:
Szócs Gézát háziőrizetben tartják és a lakására
felvigyázó rendőrnek utasítása van rá, hogy ha a költő
leül az írógéphez, tépje ki a papírt a gépből. Moon
felszólította a román kormányt, hogy a költőket
tekintse nemzeti kincsnek, a jelenlevő küldötteket
pedig arra kérte: a hallgatásra ítélt írók nevét tegyék
ismertté mindenhol, ahol megfordulnak a világban.

A következő ülésen Moon ironikus hangon válaszolt
Hajdu Győző romániai delegátus felszólalására,
aki Szócs Géza „barátjának” nevezte magát és arról
igyekezett meggyőzni a hallgatóságot, hogy az erdélyi
magyarság jogegyenlőségnek örvend Romániában.

A kulturális fórumon elhangzottokról Szócs
Gézát olyan barátai tájékoztatták, akik a rádióból
követhették nyomon az eseményeket: ezért utal a vers
címe a rádióra.

Születésnapomra

K. F.-nak

Ma 32 letterem én is.

És mennyi van még hátra?
beleolvad a számítás
a sűrű éjszakába.

Isten a van s a nincs között
s a gumiban is létezik.
Forgolódik a gumibot,
álmában rám emlékezik:

a gumibot is aluszik
s a társadalmi tudat is:
máma már nem hasad tovább.

Hibátlan rímekben ragyog
e versnek belső, égi mása.
Az éjszakában megbúvik
az erkölcs napfogyatkozása.

Szemedben fű nő, kedvesem,
árnyék vetül reája:
látásodban a félsz füve
és geometriája.

A napfogyatkozás sötét
ernyővel földet ér.
De ébred
a mértankönyvben
egy másik féle tér:
szabadabb távlatú
és igazi mértanú
amelyben van tavasz
és sincsen vértanú.

*

Hét éve így beszéltem én:
LEVELEM NE CENZÚRÁZZA BÖRTÖNŐR
S A FAL SE LEGYEN NAGYON-NAGYON TÖMÖR
ÉS NYÍLJON AZ ESEMÉNYEK S DOLGOK KÖZT ANNYI RÉST
AMENNYIN ÁTFÉRHET ÉPP A KÉZ S A KÉS.

S úgy öt-hat éve
nem estem el én
a harc mezején
nem folyt az ifjú vér ki szivemből.
De aki akkor szeretett
azóta már
már nem szeret
s levelem cenzúrázza börtönőr
s a fal is áll s nagyon-nagyon tömör
s sincsen az események közt annyi rész
amennyin átférne még a kéz
s a kés
de egyszer csak
lehull a fal
kövével és
téglaival
s egy távcsövet
találnak ott
s egy sűrűn gépelt
úrlapot:

Illusztráció Carbonaro Földalatti fejedelmek című írásához (In Carbonaro: Ha polip szuszog Kolozsvárott I., Méry Ratio, Somorja, 2013)

ÚRLAP

Nemzetisége:
Csángó-egyiptomi,
és részben Volga-német.
Anyám kopt volt,
az apám csángó.

Hova szeretne kivándorolni:
Mondanám – ha itt most közhellyel élhetek –
mondjuk, a jövőbe mennék;
vagy élnék a múltban;
s ha lehetne,
a jelenben is szeretnék.
De nem az számít, mikor és hol és mennyit –
hanem, hogy hogyan...

Mit követett el ELLENÜNK:
Orwell szavával: elmebünt.

Állampolgársága:
Az volt hazám, ahogy éltem –
Haza a magasban
s a mélyben.

Szabadság nyelvtana,
szabadság levegője!
ki ilyen levegőt szív,
nem tud aludni többé
se nélküle, se tőle,

virrasztva él,
álmat-
lanul
és célba lő
s nyelvtant
tanul

vagy épp az eget kémleli,
az árnyékból kifejlő
hatalmas csillag-mondatot
mely egyszer – érzi – feljő.

Azokhoz szól
akik remélnék
s hisznek a költő
ének-
ének.

1985. augusztus 21.

Megjegyzés. Az ismert utalások mellett (József Attila; 3 sor Petőfitől, 3 szó Illyéstől; távolabbról a Horatiust idéző Radnóti: élni se, meghalni se nélküled immár), e szöveg egy Balla Zsófia idézetet is tartalmaz. A költőnő egyik versében találkozunk ezzel: Ahogyan élek, az a hazám. Kozmutza Flóra visszaemlékezése alapján valószínű, hogy József Attila születésnapi verse nem tekinthető teljesen függetlennek a Kosztolányiétól:

Most harminckét éves vagyok.
Nyár van.
Lehet, hogy tán ez, amire
vártam.

WILLIAM HARVEY, AVAGY EGY ORVOS FELTÁRJA TITKÁT

Avar Júlia

„Hiszen minden szó szinte nemre vall, mutatva, honnan s hogy jött, az utat.”

Aki Shakespeare neve alatt írt, korának legmagasabb szintű oktatásában részesült, jól ismerte Angliát, Európát és kedvelte Itáliát. Ennek a tudásnak és műveltségnek a megszerzése csak a leggazdagabbak, a legmagasabb társadalmi körök kiváltsága volt. Felismerte, érezte és át tudta adni a legbonyolultabb vagy a legegyszerűbb gondolatokat is. Aki ezeket a máig idézett sorokat írta, ismerte korát, az élővilágot, a társadalmat, a politikát, a tudományokat és ezek múltját, történetét is. Ismerte a kortárs irodalmat a mondókáktól a mondákig. Ismerte az égitesteket, ezek mozgását. Beszélt latinul, ismerte Róma történetét, a római és a görög mitológiát, írókat és műveiket, de legfőképpen az embert ismerte. *Hamlet* című drámájában különösen sok orvosi tapasztalást ír le: „Bősz képzeletet szül attól minden agy”; „minden kis inat e testben oly rugós keményre edz, mint a neméai oroslán idegje”; gépezetnek nevezi a testet: „kedves drága hölgy, míg csak e gépezet az övé leend”; „ha ezt az orvosának jelentené: mert ha én adnék tisztítót neki, az még inkább epesárba ejtené.”; „idegzetteddel, lágyulj oly puhára, mint a ma-szült csecsemő inai”; „E gyógyszer nyújtja csak beteg napod.”; „Érzésed, az van, mert hogy mozognál másképp”; „Erem, mint a tiéd ütemre ver”; „csak behegeszti hámmal a fekélyt”; „mert mint tüdőbaj dúl véremben az”; „Megválva ép eszétől, mely ha nincs, Az ember írott kép, avagy barom.”. A *Hamlet*-ben írja le a világ tudományos megfigyelésének legjellemzőbb megállapítását is: „Több dolgok vannak földön és égen, Horatio, mintsem bölcselmelek Álmodni képes.” A fizikai létezésről, az életről ebben a művében is elmélkedik, kérdéseket tesz fel. Itt említeném a *II. Richard* című művében leírt sorokat is: „De akárhol is leszek, én sem, és egyetlen olyan sem, aki nem több mint ember, nem lesz elégedett semmivel, ameddig nem könnyebbedik meg azáltal, hogy semmi lesz”. Vagy: „Az idő tág teátrumában” (*Téli rege*) filozófiai, de ugyanakkor természettudományos megállapítás is. Az időről a mai napig keveset tudunk és vezető fizikusaink, tudósaink szerint nagy meglepetéseket tartogat számunkra.

A *Hamlet*-ben számomra érthetetlen az a kíméletlen, kegyetlen hang, maró gúny és igazságtalanság, sőt durvaság, amivel az édesanyját, Gertrudot, Opheliát és annak apját, Poloniust sokszor bántja. Aztán rájöttem: nagyon fiatal volt, amikor ezt a drámát írta. A könnyed, ironikus szójátékok, a sziporkázó gúnyolódás és szópárbajok, de ugyanakkor az indulatok fékezhetetlen hevesége és csapongása, néhol a logikátlan, a hetet-havat összehordó beszéd, a teljesen ki- és felforgatott szokások, a rend, amiben kedvét leli, mind arra utal, hogy fiatal a szerző. Ebben a művében sok, az életben fontos történésekről elmélkedik, de az útra indulások, a megérkezések és a visszatérések is fontos szerepet kapnak a darabban. A *Hamlet* 1602-ben jelent meg, ebben az évben tért haza William Harvey Itáliából, 24 évesen.

Számos orvosi ismereteken alapuló szövegrészt találhatunk a drámákban. Például a *Machbeth*-ben azt írja, hogy bordák védik a szívet, és arra az orvosi eljárásra utal, amit ma császármetszésnek hívunk. A 147. szonettben: „Lázra gyúlt szívem folyton arra vágyik, amitől szenved, mindig betegben, habzsolja kórja fenntartó csíráit, hogy bágyadt étvágának hízelegjen.” A *VI. Henrik*-ben: „Több életét oltom ki, Plantagenet! / Mint menyi vércsepp volt atyám szívében.” A *Julius Caesar*-ban: „Még nincsenek rémsábránd-kepeid, / Miket az órgond emberagyba vet”, „Oly drága, mint véremnek cseppjei, / Melyek setét szívemhez ömlenek.” „Kifejtem előtted minden célotmat, / Bús homlokomnak minden képjelét.”

„Uram, figyelj, az óra egyre lüktet, Az inga leng, veri a szívfalamb” – olvashatjuk a *II. Richard* című drámában.

„Hogyha adni tudtok szájára színt, szemébe fényt, kívül hőt, s ajert belül, szolgáljak titeket, mint Az isteneket.” – írja a *Téli rege*-ben.

Ezek nemcsak tökéletes költői, de egyben orvosi leírások is. A tüneteket, kórképeket az orvosi hivatkozások pontosan írják le minden művében. Az akkori orvostudomány egyik tévedése is árulkodó: „Már légnyomult halálos sebeimbe, S a sok kifolyt vér bágyadtát teszen.” – olvassuk a *VI. Henrik*-ben, de ma már tudjuk, hogy nem nyomul levegő a vér helyére.

Sokan fordították ezeket a műveket magyarra, és a sok remek változathoz mindenkivel kiválaszthatja a kedvencét. A fordításnál a szerző-

vel kell vetekedni és megpróbálni pontosan átadni, amit a szerző írt és érzett. Három példát hozok arra, amikor a szó szerinti fordítás talán közelebb vitt volna a szerzőhöz.

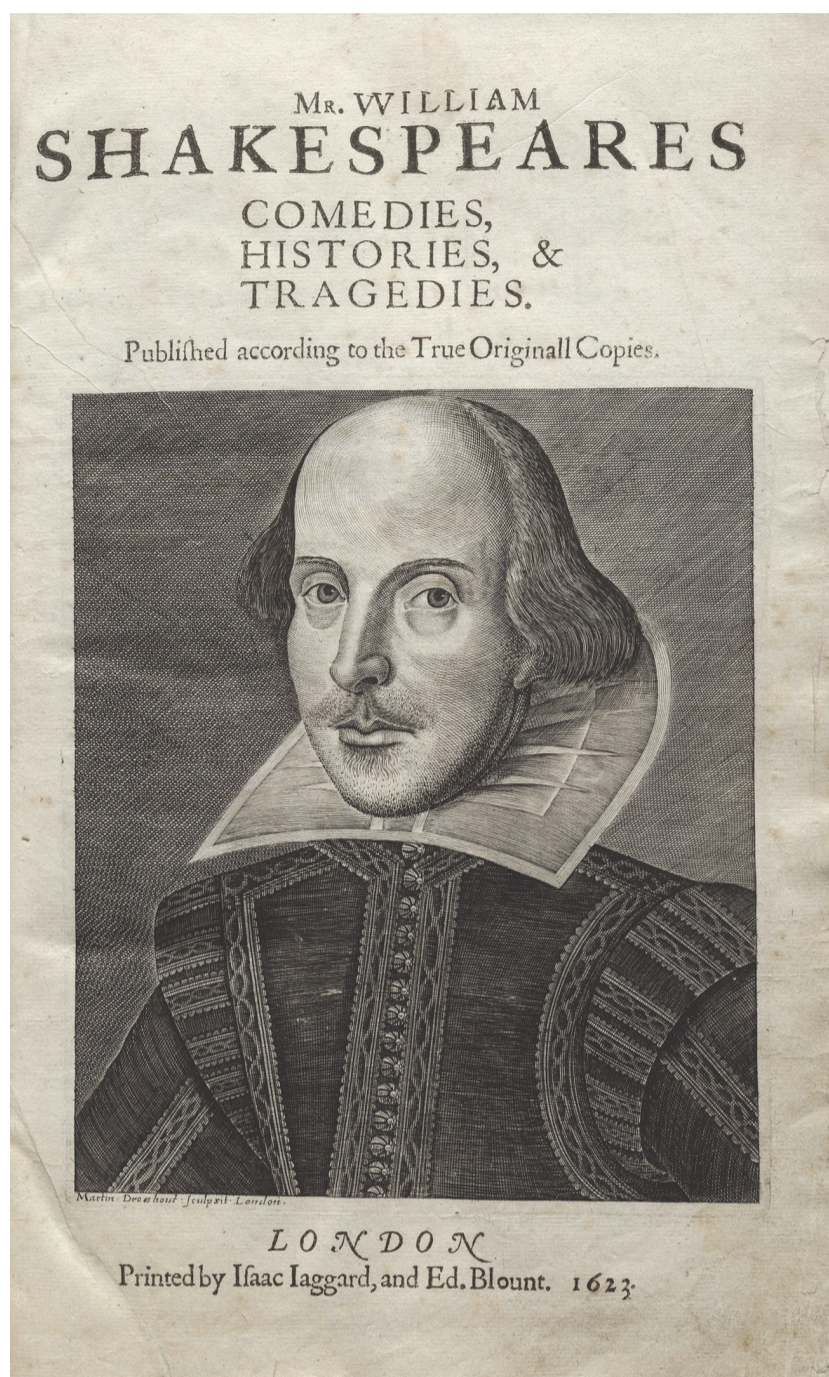
A *Hamlet, dán királyfi* című drámában, ahol Arany János végtelen birodalomról ír, ott az eredeti szövegben infinite space szerepel, vagyis végtelen tér, úr. A végtelen tér fogalma ma egyáltalán nem számít különlegességnek (bár a mai napig vitatott), de a *Hamlet* megírása idején ez több mint szokatlan.

A *Romeo és Júlia* című tragédiából ismert „Aprócska, kis könynyű fogatba hajt át” sor eredetije „Drawn with a team of little atomies”, vagyis kis atomok csoportjairól van szó az eredeti szövegben – természetesen a Démokritosz által megfogalmazott atomok értelmében, nem a mai atomelmélet szerint. Szintén a *Romeo és Júlia*-ban olvashatjuk: „Hideg borzongás fut az ereimben” – „I have a faint cold fear thrills through my veins.” A veins vénákat is jelent, több fordító az erek és vénák helyett szívet írt.

William Shakespeare nagyon szegény családból származott, egyetlen kézírása se maradt ránk, még az aláírása se, pontosabban egy dokumentumon láthatók az aláírásai, melyek nem egyformák. Csupán 14 éves koráig járt az 1570-es évek Angliájának egyik vidéki iskolájába. Valószínű, hogy nem tudott helyesen írni. Végakarataiban, amelyben Shakespeare összes holmijáról gondos, háromoldalas lista készült és bizonyos tárgyokról (például az ágyról) egyenként rendelkezik, egyáltalán nem történik említés a neki tulajdonított könyvekről vagy kéziratokról, versekről, drámákról, színművekről. Egyetlen eredeti kéziratáról sem tudunk, amely fennmaradt volna.

Darabjaiban olyan nagy számban jelennek meg az orvoslással, a gyógyítással kapcsolatos leírások (gyógynövények ismerete, ezekből párlatok készítése, amit az ő korában az orvosoknak tanítottak), hogy azt kell feltételeznem, komoly orvosi tanulmányokat folytatott. *Athéni Timon* című darabjában például a szifilisz tüneteit sorolja fel orvosi pontossággal. Elemzők szerint biztosan szifiliszben szenvedett, azért tudta leírni a betegséget. Véleményem szerint viszont azért tudta leírni, mert orvos volt.

A *Lear király*-ban ez áll „Azután boncoljátok fel Regant; nézzétek meg, mi forog szíve körül.” Az *V. Henrik* drámájában nem hétköz-

William Shakespeare (Martin Droeshout rézkarc, 1623)

Forrás: Wikipédia

napi, sokszori megfigyelésen alapuló leírását adja egy haldoklónak. A *Romeo és Júlia*-ban megjegyzi: a lehelet és a testhő jelzi az életet. Egyik szonettjében pedig azt írja: a hévizek sok kínra adnak gyógyulást, és a testet itt is egy gépezethez hasonlítja (1580-as évek!), az agy szüli a képzeletet, az inakat rugós, keményre edzük – állítja. Honnan tudta volna mindezt egy színész? Aki Shakespeare neve alatt írt, valószínűleg orvos volt. Úgy vélem, azért írt le ennyi orvoslással kapcsolatos tényt a műveiben, mert ez egy jel, útmutatás, hogy felfedje önmagát, azt a zsenit, aki ő valójában volt.

„Shakespeare azon felfogását, hogy az érzékelés eltompulása vagy felfokozódása hátterében pszichológiai ok állhat, úgy tűnik, nem osztották kortársai” – összegezte Kenneth Heaton, a Bristol Egyetem orvoskutatója és szenvedélyes Shakespeare-rajongó, aki a mester 42 művét elemezte és vetette össze 46, kortársaitól származó művel. A *Medical Humanities* című brit szakfolyóiratban közölt tanulmányában rámutatott, hogy Shakespeare kortársaihoz képest szembe-tűnően gyakran rendkívül pontos képet fest azzal, hogy fizikai tünetek alapján jellemezi a szereplők érzelmi állapotát, olyan pszichoszomatikus tüneteket ír le megfelelő összefüggésben, mint a szédülés, gyengeség, ájulás, az érintésre vagy fájdalomra adott tompult vagy éppen túlzott érzékenység. Bennem mindez megerősíti a korábbi feltételezésemet, miszerint egy orvos írhatta a Shakespeare-nek tulajdo-

nított drámák egy részét, történetesen a kor egyik legkiválóbb orvosa, William Harvey, aki elsőként írta le pontosan és részletesen a vérkeringés rendszerét. Nemes Csaba *Az orvoslás és a test újjászületése a reneszánsz korában* című tanulmányában William Harvey kapcsán megjegyzi, hogy Shakespeare barátja volt.

A Szonettekkel kapcsolatban több titok vár megfejtésre. Az első: ki írt Shakespeare neve alatt? A második: kibe volt szerelmes? És/vagy kit rejt a Mr. W. H. monogram? Miért kellett eltitkolni a költő és szerelmese kilétét?

Igazat kell adnom Oscar Wilde-nak, hogy valószínűleg egy színészbe, (színésznőbe) lehetett szerelmes. Tudjuk, hogy abban az időben férfiak vagy fiúk játszották a női szerepeket is, azonban adnék egy esélyt annak a filmen is megörökített feltevésnek is, hogy egy fiúnak álcázott tehetséges fiatal lány játszhatott női főszerepeket a londoni Globe Színházban.

„Millió különböző árnyképed van, Holott minden embernek csak egy árnyképe van, És te, ki egyetlen vagy, magadban foglalsz minden árnyképet?” – ezek a sorok is arra engednek következtetni, hogy színész volt szerelmének, csodálatának tárgya, hiszen a *Szentivánéji álomban* szintén árnyéknak nevezi a színészeket. Ami azonban igazán meggyőző, az az, hogy a színész volt, aki közvetítette – és mindig közvetíteni fogja – a költő gondolatait a hallgatóságnak, aki elvárásolja a közönséget: „Téged őriznek szívek és szemek. / Versem lesz siremlé-

A Helyorseg.ma oldalon az anyaországi mellett a lapcsalád külhoni számai is elérhetőek.

www.helyorseg.ma

szempont

ked, amelyet még / Most nem lévő szemek olvasnak el, / S nyelvek hirdetnek, most még nem születvék, / Ha sírba lesz mind, aki most leszel.”; „Egész seregnyi ármány élt szívében, / Mely csalni száz alakba öltözék; / Most könnyek árja csilánlik szemében, / Majd sápad ájulón, vagy arca ég, / amint javára ép kívántaték, / Pirul ledér szavaknál, szíve fájul, / elsápad a gyászkepeken, s elájul.” „A nevető sír, a síró nevet; / Tökélyi néki oly hatalmat adnak, / Hogy ő parancsol minden indulatnak.” Ez a színészeti tökéletes leírása. Az író odaadó rajongása ez, amit a darabját megelevenítő színész iránt érez. Ámulat, tisztelet és köszönet, amiért életre kelti az általa leírt sorokat.

Az öregedést, az elmúlást egy orvosnál senki sem ismeri jobban: „ha vére szárad, s arcára kemény ráncsort gyűjt sok év”, „fűrge erein nem süt át, hisz pang a vér”, „csak beesett szemed kihamvadt mécsét” – máris három orvosi leírás a szonettekben kiragadott költői sorokban. Szerinte az egyetlen megoldás az öregedés ellen, hogy utódod legyen és ez a gondolat olyan fontos számára, hogy nemcsak a szonettjeiben, de majd minden művében megfogalmazza.

Titokzatos és szép szavak: „Nem fejtem a csillagok titkait, / de, úgy tetszik, asztrológus vagyok, / bár nem tudom, mi sors következik, / ragály, éhínség, s zord vagy szép napok, / s percre nem jóslok, kijelölve / mindnek a maga dühét, záporát, szelét, / vagy hogy mi éri fejedelmeinket, / noha gyakran elem tárja az ég”. Királyi családok orvosa volt, minden fontos, az országát, az akkori világot érintő eseményről tudhatott.

Számomra teljesen nyilvánvaló, hogy a színművek között több is van, melyeket más vagy mások írtak. Nyelvezetük, szóhasználatuk, a kifejező erő hiánya, de a cselekményük, a tartalmuk is sekélyes. Ma már komoly szoftverek állnak rendelkezésre szövegek, írások tanulmányozására, jogi viták eldöntésére, bűnesetek feltárására. Ezekkel az összehasonlító vizsgálatokkal csoportokra lehetne osztani a Shakespeare neve alatt megjelent színműveket, mert úgy gondolom, nem az az ember írta *A vihart*, mint *a Hamletet* vagy *a Romeo és Júliát*. Rembrandtnak és Caravaggióknak,

ennek a két festőóriásnak is vannak megdöbbenően újszerű, a korukat jóval meghaladó festményei a hagyományosak mellett. Ezeknél a daraboknál nem erről van szó, de arról sem, hogy rossz napja volt a szerzőnek. Az elemzők szerint *A vihar* abszurd, és még nagyon sok fura elnevezést aggatnak rá, miközben Freudot (!) emlegetik. Nyögve nyelős, átgondolatlan, mintha valaki vért izzadva szeretne hasonlót írni, mint a nagy költő, de nem sikerül neki. Az általa írt remekművek mindegyikébe belecsempészi tudását a világról, a természetről, az orvostudományról. Úgy gondolom, orvos volt, és bizonyíték az állításom mellett a pszichológusi tudása is, ahogy orvosi precizitással jellemzi szereplőit, megalkotva karaktereiket, vagy leírja helyzetüket és az ezt követő cselekedeteiket, hiszen sokat tudott az emberi pszichéről és annak betegségeiről, torzulásairól is.

William Harvey-ról a nagyvérkör, a vérkeringés és ebben a szív szerepét először feltáró tudós orvostól annyit tudunk, hogy az angliai Folkestone-ban (Kent grófságban) született egy jómódú középbirtokos család fiaként. Tanulmányait az alábbi iskolákban végezte: The King's School Canterbury és Caius College Cambridge, ahol 1597-ben baccalaureusként végzett, majd 1602-ig Hieronymus Fabriciusnál tanult a padovai egyetemen. Miután visszatért Angliába, feleségül vette Elisabeth Brownt, I. Erzsébet királynő udvari orvosának a lányát. 1609-ben a londoni Szent Bertalan kórház orvosa, a Royal College of Physicians professzora, majd 1627-ben egyik elnöke volt. Királyok (I. Jakab, majd I. Károly) udvari orvosa lett. 1629-ben I. Károly utasítására csatlakozott Lennox hercegéhez, elkísérve őt európai utazásaira, így Itáliába is. Járhatott Dániában, saját szemével láthatta a Kronborg-kastélyt. Shakespeare viszont soha nem hagyta el Angliát. Az angol polgári forradalomban követte Károlyt Oxfordba, ahol a Merton College rektorának neveztek ki. 1654-ben is a Royal College of Physicians elnökévé választották, de a felkérést az egészségére való hivatkozással elutasította. 1657-ben agyvérzésben hunyt el.

Hogy miért kellett eltitkolnia nevét irodalmi alkotásairól, nem tud-

juk pontosan, de feltételezem azért, mert az első, a legfontosabb volt számára a gyógyítás és az orvosi kutatás, amit mindenáron folytatni akart és nem lehetett biztos I. Erzsébet támogatásában, ha feltárja irodalmi ambícióit. I. Erzsébet nagy birodalmat hozott létre, de kiszámíthatatlan és kegyetlen uralkodó volt, hogy mennyire, ezt Harvey pontosan tudta. VIII. Henrik elválasztotta az anglikán egyházat a katolikus egyháztól, üldözte a katolikusokat, elvette vagy elpusztította a tulajdonukat. Lánya, Vörös Mária a protestánsokat irtotta, I. Erzsébet újra a katolikusokat. I. Jakab vallási toleranciát hirdetett, de további rendeletekkel sújtotta a katolikusokat és a lóporos összeesküvés után az egész országban megtorlások folytak. Elég volt félrészen egy kocsmában bíráltni a királyt ahhoz, hogy az elkövetőt megkínózzák és kivégezzék a családjával együtt. Különös óvatosságra készíthetett mindez egy olyan embert, aki az egész életét a gyógyításnak, mások megmentésének szentelte.

William Harvey-t szakmai körökben – a nagyvérkör, a vérkeringés és ebben a szív szerepének felfedezéséért – sokan támadták, nem fogadták el az állításait és általánosan csak a XVII. század végére ismerték el felfedezése helyességét. Merello Malpighi 1661-ben (Harvey halála után) békák tüdejének mikroszkópos vizsgálata során felfedezte a kapilláris vérkeringést. Megtalálta tehát a vér körforgásának William Harvey-től származó leírásából hiányzó láncszemét, azt a kapcsolatot, amelynek létezését Harvey ugyan sejtette, de a rendelkezésére álló eszközök segítségével nem tudta bizonyítani. Viszont – mint korábban is idéztük – a *Lear királyban* ezt találjuk: „Azután boncoljátok fel Regant; nézzétek meg, mi forog szíve körül.”

Hasonlóan nagy – ha nem nagyobb – orvosi felfedezést tett elméletével az embriológia területén. Támogatta az arisztotelészi elméletet, miszerint az embrió fokozatosan alakul ki, és a korai stádiumban nem rendelkezik a kifejlett egyed jellemzőivel. Tyúktojásokon és szarvason végzett kísérleteket. Feltételezte egy emlőstojás meglétét is, és őzek tucatjait boncolta fel a Hampton Court-i királyi vadászparkban, abban a hiábavaló reményben, hogy sikerül találnia

William Harvey portréja

Forrás: Wikimedia Commons

egyét. Ezen lehet mosolyogni, de a megtermékenyített petesejt, a zigóta mikroszkópos felvétele előtt jóval azon a véleményen volt, hogy az egész emberi szervezet előképe már megtalálható a tojásban és a magban (későbbi nevén a pete-, illetve ondósejtben). Ezzel a felfedezésével a modern epigenetikus felfogás megalapítójának mondható az 1600-as években. „S érzéd a kint, mit én szenvedtem érte, / S tápláld őt, mint énvenremmel én” – mondja Margit királyné arra utalva, hogy az anya vérrel táplálja a magzatot az anyaméhben. Ezeket a mondatokat nem Shakespeare írta, ezeket a mondatokat William Harvey írta, úgy gondolom.

Az orvos halála után ismeretlen eredetű tűz gyulladt a házában és a kortársak sajnálkozása szerint felbecsülhetetlen mennyiségű és

értékű kézirata semmisült meg, szinte lehetlenné téve kilétének, halhatatlan gondolatainak megfejtését és a még közzé nem tett felfedezéseinek, írásainak megismerését, emiatt nem láthatjuk teljességében azt az embert, akihez mérhető író kevés született eddig még a földön.

(A Shakespeare-nek tulajdonított művekből vett idézeteket Arany János, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc és Győry Vilmos fordításában közöljük.)

A szerző, **AVAR JÚLIA** 1956-ban született, az ELTE biológiai-kémia szakán szerzett diplomát. Évekig minőségbiztosítóként dolgozott.

Fotó: Szuszámi Zsuzsa

Lapszámunkat Carbonaro *Ha polip szuszog Kolozsvárott* és a *6-106* című köteteinek képanyagával, valamint a Szócs Géza hatvanadik születésnapjára megjelent *Album amicorum* borítóképével illusztráltuk.

A sajátos hangulatú könyvillusztrációk **JÁNOSI ANDREA** alkotásai. A festőművész, grafikus, könyvillusztrátor 1979-ben született Szászrégenben. 2003-ban diplomázott a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Egye-

tem művészetpedagógia szakán, 2008-ban pedig a Sapientia - Erdélyi Magyar Tudományegyetem média szakán végzett rendezőként.

A Projectograph Kiadó gondozásában 2007-ben indult útjára a Kincses képek sorozat, melynek illusztrátoraként kilenc kötetet jegyez. Számos, zömében gyerekirodalmi kötetet illusztrált a Koinónia, a Bookart, a Gutenberg, a Kriterion, a Méry-Ratio, az Irodalmi Jelen és a Noran kiadóknak.

2010-ben Felméri Cecília Máttyás, Máttyás című animációs dokumentumfilmjét rajzolta. A Napsugár gyerekirodalmi lap munkatársa. A Kolozsváron élő művész további munkáit a www.janosiandrea.ro oldalon lehet megtekinteni.

Illusztráció Carbonaro 6-106 című kötetéhez (Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2015)

hamuban sült pogácsa

UBROK ÉS UBORKÁK

Tóth Krisztina gyerekverseit (egyéb szerzői érdemeiről most ne essék szó) azóta szeretem, amióta a *Marci öltözik* című versét olvastam és Halász Judit előadásában többször meg is hallgattam (pedig akkor még bőven nem született meg a fiam, Marci) – tudják, amelynek az utolsó szakasza így hangzik: „Segítség! Segítség! / Beszorult a Marci haja! / Csak az húzza a nadrágot / a fejére, aki hülye.” (Aztán sokat segített ez a vers a mi Marcinknak is – öltözni.)

Éppen ezért nagy örömmel fedeztem fel, hogy a Manó Könyvek egy egész kötetnyi friss Tóth Krisztina-gyerekverseket jelentetett meg *Kígyóuborka* címmel. A címadó vers szellemes soraival nehezen bírok betelni (különösen a közepe pompás), így nyomban idézem is: „Kedves kígyóuborka, / miért vagy olyan undok ma? / Ez a kettős identitás /

készít engem undorra! / Egy ládában hasalok, / uborkának becézve, / pedig felnőtt ubor vagyok, / kígyósággal tetézve. / Leszek sziszegő uborka, / gúnynevemre lessz így ok, / salátából kiugorva / tekergözöm és kígyók!”

Vége egy újabb olyan kötet, amelyik nem akar többnek látszani, mint ami: remek gyerekversek gyűjteményének. Nem ironizál, nem kacsint ki vagy kacsint össze a felnőttekkel (horribile dictu: nem felnőtteknek szól, gyerekversnek álcázva!), mégis tud magától igényesen szólni hozzájuk – is. (Az *Évgyűrűk* című vers utolsó két szakasza – és egyben ezek a kötetzáró mondatok – elmehetne akármilyen lételméleti kérdéseket boncolgató verseskötetbe: „Az öregek nem sietnek, / leülnek a parkban, / ráncos arcukat fűrosztik / a lemenő nap-

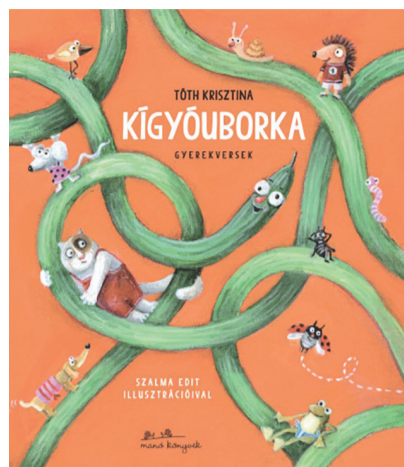
ban. // A halottak sose mennek, / fekszenek a sírban, / csontjaikon ágak nőnek, / a világ csak így van.”)

És a játékosság: hát az pazar. Mutassanak egy gyereket (vagy akár felnőttet), akit nem készlet önfeledt mosolygásra a *Foghíj* című vers: „Kiefett a fogam, / kiefett kövépen, / nem tudok moft fotyolávní, / se befélni fépen. // Kiefett a fogam, / nem if olyan durfa, / pont befér a fívófál a / kettő köfti lyukba. // Kiefett a fogam, tifta vámpír lettem, / mindenkinek megmutatom, / itt fan a vebemben!”

A versek jó részében gyerekek beszélnek, és mivel ennek elég nagy hagyománya van a magyar és a nemzetközi költészetben, nem könnyű újat – újszerűen – mondani a témában. Tóth Krisztinának azonban nemcsak sikerül ez, hanem könnyedén, lazán sikerül: az olva-

sók nagy öröme nem látszik rajta a „svéd gyerekverseket” utánozni – és a hagyományhoz híven nagyot mondani – akaró költők néha irtózatoss és „már nekünk kínos” jellegű kínlódása.

Varró Dánielnek az *Akinek a lába hatos, Akinek a foga kijött és Akinek a kedve dacos* című könyveiben megjelent versekhez lehetne leginkább hasonlítani ezeket a költeményeket (ha egyáltalán hasonlítani kell őket bármihez): virtuozitásukban, játékosságukban, kifogyhatatlan ötletességükben rengeteg a közös vonás. Még egy utolsó idézet a gyermekélet megpróbáltatásairól – a *Rendes vers* utolsó szakasza: „A zsebemben taknyos zsepi, / használt buszjegyek. / Direkt gyűjtöm ide őket, / nem szemetelek. / Hogyha aztán a mosásban / minden csupa szösz, / hiába is voltam ren-

des, / nincsen benne kösz.” Ebben a kötetben viszont igenis sok „kösz” van: nem elvesztegetett idő olvasni újra meg újra.

Tóth Krisztina: *Kígyóuborka. Gyerekversek Szalma Edit illusztrációival. Manó Könyvek, Budapest, 2020.*

Ujj a lap alatt

ISMERŐS ELEMÉK

Az utóbbi években a francia Ubisoft kiadó neve gyakorlatilag egyé vált a futószalagon folyó játékgártással. Persze nem gond az, ha egy kiadó termékeny, különösképp ha még népszerű is a termékeik, ám az eredeti, újító ötletek nem voltak képesek lépést tartani a megszabott üzleti tervvel. Így történhetett, hogy több sorozatuk is az ismétlődés, illetve a fáradt ötletelenség krónikus jeleit kezdték mutatni. A 2007 és 2018 között évente megjelent történelmi *Assassin's Creed* sorozat darabjai iskolapéldái a fenti betegségeknek. A számtalan folytatásnak és mellékhatásnak jó, ha a harmada tudott érdembeli újítással szolgálni, a többség – jobb esetben – csak csiszolgatta, szépítette elődeit. Másik zászlóshajójuk, a lövöldözős *Far Cry* sorozat, több mint másfél évtizedes pályafutása ugyanígy egyre inkább uniformizálódott – hogy egészen pontosak legyünk, egyre több játéktechnikai megoldást hozott át az *Assassin's Creed*-ből. Amikor 2014-ben a Ubisoft előrukkolt a *Watch Dog*s-szal, a remények és a várakozások az egekben voltak. Nemcsak egy potenciális új siker-sorozat indulásának ígéretét hozta magával, de egy újító, izgalmas játékmenet premisszáját is.

A *Watch Dogs* koncepciója már önmagában is nyerő formulának tűnt. A történet hőse egy magányos hekker, Aiden Pearce, aki egyszemélyes bosszúhadjáratot indított unokahúga gyilkosai ellen. Arzenálja azonban nem kizárólag fegyverekből állt: mobiltelefonjával képes volt feltörni a forgalomirányító lámpákat, zavarhatta mások készülékeit, kutathatott az emberek privát adataiban, beszivároghatott biztonsági rendszerekbe, illetve leíríthetett számlákat. Minden adott volt tehát ahhoz, hogy hősünk bőrébe bújva jó nagy galibát csaphassunk Chicago utcáin. Sajnos azonban a végeredmény felemásra sikeredett. Nemcsak a történet és annak morális dilemmái bizonyultak sekélyesnek, de a főszereplő személye is unalmas és szürke volt. A közönség egy része csalódottságának adott hangot, ám mivel a játék ennek ellenére tekintélyes eladásokat produkált, így a folytatásra csak

két évet kellett várni. A *Watch Dogs 2* cselekményét áthelyezték a nap-sütötte San Franciscóba, valamint mind hőst, mind pedig a sztorit punkosabbra vették. A játékmenet azonban nem sokat változott, ugyanis a Ubisoft nem érezte, hogy ezen a fronton innovációra lenne szükség. Az eladások azonban nem őket igazolták: a közönség a pénztárcájával szavazott, így a folytatás jelentősen alulmúlta a várakozásokat. Ennek eredményeképp nem siették el az új epizódot, a *Watch Dogs* harmadik részére kerek négy évet kellett várunk.

Ezúttal a közeli jövő brexit utáni Anglijában járunk, azon belül is Londonban. A legújabb technológiai vívmányok ugyan kirángatták az ország gazdaságát a kátyúból, ám az ipari forradalmat idéző automatizálás miatt sokan elveszítették az állásukat. Erre, a társadalom különböző rétegeit érintő megváltozott milióra úgy reflektál a játék, hogy nem jelöl ki igazi főszereplőt. Gyakorlatilag a város járókelői közül bárki felett átvehetjük az irányítást, hogy toborozhassuk a játék emblematikus, „jó” hekkerekből álló földalatti szervezetének, a DedSecnek a soraiba. Itt kilencmillió emberről beszélünk, akiket a játék egyedi külsővel, névvel, foglalkozással és szakmai illetve személyes kapcsolati hálóval megalkotott. Persze nem mindenki egyformán alkalmas – vagy épp hajlandó – arra, hogy játékbeli szabadságharcunk katonája legyen, ám a játéktípusunktól függően az építőmunkásnak, a jobb napokat látott bokszolónak vagy a taxisorfórnek is megtalálhatjuk a hasznát. Ha valaki nem annyira a diverzitásra törekszik, akkor akár homogén összetételű DedSec sejtet is összeállíthat futballhuligánokból, kémekből vagy épp elégedetlen nyugdíjasokból. Ellenfelünk a mindent látó privát biztonsági cég, az Albion, mely a fővárossal kötött szerződés értelmében London biztonságáért felel, melyet az utóbbi időben terrortámadások sorozata rázott meg. Az Albion tevékenysége persze a konstans megfigyelésben, az etikátlan eljárásokban és a fegyveres megfélemlítésben merül ki, tehát minden olyan dologban,

Forrás: Ubisoft

ami ellen jó érzéssel lázadhatunk. A fentiek mellett újításnak számít a tetszés szerint kikapcsolható permadeath mode, ami gyakorlatilag azt eredményezi, hogy ha egy küldetés során kis csapatunk egyik tagja életét veszti, akkor attól a karaktertől végleg búcsút kell vennünk. A milliós emberanyagból ugyan könnyen tudjuk pótolni az elesetteket, a készítőik tisztában voltak vele, hogy ez a játéktípus nem való mindenkinek. A permadeath kikapcsolásával azt érzük el, hogy elesett emberünk kórházba vagy börtönbe kerül, ahonnan egy bizonyos idő után kiszabadul, és így újra visszkapjuk felette az irányítást.

Mindezen újítások ellenére azonban a *Watch Dogs Legion* nem mert eléggé eltávolodni a Ubisoft által eddig kitaposott ösvénytől. S bár a futurisztikus Londont elképesztő részletgazdagsággal valószínűzték meg, a játékmenet kényelmetlenül ismerős. Egyes küldetések hamar repetitívvé válnak, és valódi főszereplő híján a történet sem elég személyes, ami így könnyen indifferenssé válhat számunkra.

(*Watch Dogs Legion*. Platform: PC, PlayStation 4, Xbox One, Google Stadia.)

Kántor Mihály

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Dorin Tudoran (1945) román költő, esszéíró, újságíró és disszidens

Farkas Wellmann Endre (1975) József Attila-díjas költő, író, műfordító, szerkesztő

Kántor Mihály (1974) szakíró

Lajtos Nóra (1977) író, költő, irodalomtörténész, kritikus, tanár

Lakatos-Fleisz Katalin (1978) író, irodalmár, egyetemi oktató

Leczo Bence (1996) író, újságíró

Mészáros Márton (1995) újságíró, író, szerkesztő

Nagy Koppány Zsolt (1978) József Attila-díjas író, műfordító, szerkesztő

Szócs Géza (1953–2020) Kossuth-díjas költő, író